

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 เป็นแผนที่มีแนวคิดที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ แนวคิดสิทธิของคนพิการภายใต้หลักสิทธิมนุษยชนและกฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวคิดการมีส่วนร่วมของคนพิการในสังคม แนวคิดการพิทักษ์สิทธิ์และการเสริมพลังคั้งนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 (ครึ่งแผน พ.ศ.2550-2552) ครึ่งนี้จึงจะสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย สิทธิของคนพิการในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการพิทักษ์สิทธิ์และการเสริมพลัง แนวคิดการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 สาระสำคัญของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554

2.1.1 ความเป็นมา

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติเป็นการดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ.2534 ที่กำหนดให้มีคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการทำหน้าที่เสนอแนะนโยบาย การดำเนินงานและแผนบริหารงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ การพัฒนา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ คนพิการต่อรัฐมนตรีเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบ และมอบหมายให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป จากอำนาจหน้าที่ดังกล่าวได้ถือกำเนิดแผนฉบับแรก คือ “แผนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2544” ขึ้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการกำหนดแผนระดับชาติด้านคนพิการ โดยได้จัดทำให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งกำหนดให้คนพิการเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ควรได้รับการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพ เพื่อให้มีขีดความสามารถที่พร้อมในการปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่าและมีความสุข มีจุดเน้นด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการแพทย์ การศึกษา การอาชีพ การจ้างงานและด้านสังคม

ในการจัดทำแผนฉบับที่ 2 คือ “แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ.2545-2549” ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ในการจัดทำแผนตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549 ครอบคลุมมิติของคุณภาพชีวิตของคนพิการ โดยบูรณาการหลักพื้นฐาน แนวคิด และการดำเนินงานด้านคนพิการจาก

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย พ.ศ.2541 การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูประบบสุขภาพ ตลอดจนพันธกรณีและข้อตกลงระดับนานาชาติ ทั้งนี้ได้ปรับให้สอดคล้อง กับบริบทของสังคมไทย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ในการเสริมสร้างความก้าวหน้า สิทธิ ความยุติธรรม และความเสมอภาคสำหรับคนพิการในกระบวนการพัฒนาทุกด้าน

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผน โดยพิจารณาจาก สถานการณ์และแนวโน้มด้านคนพิการและความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพ ชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545-2549 รวมทั้งการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและ ภายนอกของการดำเนินงานด้านคนพิการ ซึ่งได้บูรณาการกรอบแนวคิดและทิศทางในการจัดทำแผน ให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554 ตลอดจน พันธกรณีระหว่างประเทศ โดยแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับนี้ ได้เน้นให้มีกลไก ประสานงานด้านคนพิการระดับชาติ การส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรด้านคนพิการและเครือข่าย เพื่อให้มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อ ต่อคนพิการทั้งทางด้าน โครงการที่จะดำเนินการในเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งจะทำการนำไปสู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

เป้าหมายสูงสุดของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2545-2549 คือ ต้องการให้คนพิการได้รับการคุ้มครองสิทธิ มีคุณภาพชีวิตที่ดีเต็มตามศักยภาพ มีส่วนร่วมใน สังคมอย่างเต็มที่และเสมอภาค ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรค อันเป็นแนวทางที่เคารพใน คุณค่าสิทธิ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 3 ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม ในการยกร่างแผน โดยได้ร่วมกันทบทวนสถานการณ์แนวโน้มด้านคนพิการ ระบบการพัฒนา คุณภาพชีวิตคนพิการ แนวคิดและนโยบายทั้งในบริบทภายในประเทศและระหว่างประเทศ รวมทั้ง การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์จากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ประมวลเป็นกรอบ แนวคิด วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ แนวทาง มาตรการและการนำแผนสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังได้จัดให้มีการประชุมระดมความคิดเห็นต่อร่างแผน เพื่อปรับปรุงให้แผนมีความสมบูรณ์ที่สุด

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ พิธีสมรรถภาพคนพิการ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2545 และคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในหลักการ เมื่อ วันที่ 24 เมษายน 2550 ซึ่งนอกจากจะเป็นแนวทางให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนนำไปจัดทำ แผนปฏิบัติงานด้านคนพิการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้ว ยังจะเป็นแนวทางในการ ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด เพื่อให้คนพิการ ได้รับการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิและมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

2.1.2 ตารางสำคัญของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 3 คือ

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 จัดทำขึ้นเพื่อให้เป็นกรอบ ทิศทาง แนวทางในการดำเนินงานด้านคนพิการ ให้ภาคีภาครัฐและองค์กรเอกชนด้านคนพิการใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการ การดำเนินงานตามภารกิจขององค์กรให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และพันธกิจ ส่ววิสัยทัศน์ของแผนที่กำหนดไว้ ดังนี้

วิสัยทัศน์

คนพิการ ได้รับการคุ้มครองสิทธิ มีคุณภาพชีวิตที่ดีเต็มตามศักยภาพ มีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่และเสมอภาคภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรค

พันธกิจ

1. ปฏิรูประบบบริหารจัดการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการให้เต็มตามศักยภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างอิสระ
2. ส่งเสริมให้คนพิการ องค์กรด้านคนพิการ ได้รับการยอมรับและมีส่วนร่วมในสังคมเต็มที่และเสมอภาค
3. ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของคนพิการในสังคม

ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ แนวทางมาตรการ และ ตัวชี้วัด สรุปได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การบริหารจัดการระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ
เป้าประสงค์ :

1. มีระบบบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบูรณาการได้ และ
2. คนพิการเข้าถึงสิทธิและโอกาสในการพัฒนาตนเองในทุกมิติของสังคม

แนวทาง/มาตรการ มี 8 แนวทาง/มาตรการ คือ

1. จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานด้านคนพิการแห่งชาติ เพื่อประสานและผลักดันให้เป็นไปตามเป้าหมายโดยใช้หลักธรรมาภิบาล
2. พัฒนาระบบบริการคนพิการทุกด้านให้ครอบคลุมทั่วถึง
3. ส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนมีการจัดซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกและความช่วยเหลือ เช่น ล่ามภาษามือ อักษรเบรลล์ หนังสือเสียง ภายอุปกรณ์ ฯลฯ เพื่อการดำรงชีวิตอิสระ
4. ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาบุคลากรให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการทันการเปลี่ยนแปลง
5. ผลักดันให้เกิดระบบการจัดสรรงบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนให้บริการแก่คนพิการอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ
6. ส่งเสริมการวิจัย พัฒนานวัตกรรม และนำไปใช้เพื่อพัฒนางานด้านคนพิการ

7. สนับสนุนทุนการวิจัยและการเผยแพร่ผลงาน

8. สนับสนุนหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องจัดทำระบบฐานข้อมูลด้านคนพิการให้เชื่อมต่อกัน
อย่างมีประสิทธิภาพและบูรณาการเพื่อพัฒนางานด้านคนพิการ

ตัวชี้วัด คือ ระดับความสำเร็จใน 7 ประเด็น ได้แก่

1. จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานด้านคนพิการแห่งชาติ (คปพช.)
2. ระบบบริการคนพิการตามสิทธิขั้นพื้นฐานในทุกด้านอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ
3. สื่อสิ่งอำนวยความสะดวกและความช่วยเหลืออื่นๆ เช่น ล้ามมือ อักษรเบรลล์ หนังสือ

เสียง ฯลฯ เพื่อสามารถดำรงชีวิตอิสระ

4. บุคลากรด้านคนพิการทั้งภาครัฐและเอกชนได้รับการพัฒนาตามมาตรฐานเพิ่มขึ้น
5. งบประมาณสนับสนุนงานด้านคนพิการ
6. จำนวนงานวิจัย นวัตกรรม และการนำไปใช้
7. ระบบฐานข้อมูลที่ครอบคลุม เชื่อมต่อกันระหว่างหน่วยงาน มีประสิทธิภาพ และใช้ใน

งานได้อย่างบูรณาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริม สนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรด้านคนพิการ และเครือข่าย

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

เป้าประสงค์ : องค์กรด้านคนพิการและเครือข่ายมีความเข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถส่งเสริมศักยภาพ
ผู้พิการและพิทักษ์สิทธิคนพิการ

แนวทาง/มาตรการ

1. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินงานของ องค์กรด้านคนพิการ (อพก.) และ
เครือข่าย ด้านงบประมาณ วิชาการ และการพัฒนาบุคลากร

2. สนับสนุน อพก. และเครือข่าย เป็นที่ปรึกษาระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ

3. ยกกระดับความสามารถในการแก้ปัญหาและพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

4. ส่งเสริม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ให้มีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วม

สนับสนุน อพก.

ตัวชี้วัด คือจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องใน 4 เรื่อง ดังนี้

1. อพก. ทั้งเฉพาะความพิการและโดยรวม

2. อพก. และเครือข่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ เกี่ยวกับการส่งเสริม ผู้พิการ
และพิทักษ์สิทธิคนพิการ

และพิทักษ์สิทธิคนพิการ

3. อพก. และเครือข่าย บริการจัดการตามมาตรฐาน

4. อปท. สนับสนุนการดำเนินงานของ อพก.

ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างเสริมเจตคติที่ดีของคนพิการ ครอบครัว และสังคม ที่มีต่อความพิการ และคนพิการ

เป้าประสงค์ : สังคมยอมรับและเปิด โอกาสให้คนพิการและองค์กรด้านคนพิการมีส่วนร่วมในทุก กิจกรรมทางสังคมอย่างเต็มที่มีประสิทธิภาพและเสมอภาคกับคนทั่วไป

แนวทาง/มาตรการ

1. พัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนให้คนพิการและ ครอบครัวมีส่วนร่วมได้อย่างทั่วถึง
2. ส่งเสริมสตรีพิการมีโอกาสแสดงศักยภาพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม
3. ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนจัดกิจกรรมสร้างเจตคติที่ถูกต้อง ต่อความพิการ คนพิการ และครอบครัว
4. สนับสนุนการจัดทำสื่อที่มีคุณภาพเป็น ประโยชน์ต่อการส่งเสริมศักยภาพ การมีส่วนร่วม และความเสมอภาคของคนพิการ
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้คนพิการมีงานทำ
6. ส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนติดตามประเมินผลคนพิการที่ดำรงชีวิตอิสระ ตัวชีวิต การเพิ่มจำนวนใน 5 เรื่องต่อไปนี้
 1. คนพิการและครอบครัวที่มีส่วนร่วมในกระบวนการสังคมทุกมิติ
 2. หน่วยงานองค์กรที่มีกิจกรรมเสริมสร้างเจตคติที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ต่อคนพิการ ความ พิการและครอบครัว
 3. สื่อสร้างสรรค์ด้านคนพิการและการเผยแพร่
 4. คนพิการที่มีงานทำในสถานประกอบการ หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ
 5. คนพิการที่ดำรงชีวิตอิสระ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของ คนพิการ

เป้าประสงค์ : คนพิการสามารถเข้าถึงและให้บริการในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ ข้อมูลข่าวสารและ การสื่อสาร เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะอื่นๆ

แนวทาง/มาตรการ คือการส่งเสริม สนับสนุน กำหนด พัฒนา และขยายงานใน 6 เรื่อง

1. นโยบาย วาระแห่งชาติ และการผลักดันสู่การปฏิบัติเรื่องสภาพแวดล้อมที่ปราศจาก อุปสรรค (Accessible Environment) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เพื่อก้าวสู่สังคมที่ปราศจากอุปสรรคเพื่อ คนทั้งมวล (Barrier – free Society for All)
2. กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับอาคารสถานที่ การขนส่ง บริการสาธารณะ โทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้คนพิการเข้าถึง บริการทุกด้านได้โดยปราศจากอุปสรรค

3. หลักสูตรการเรียนการสอนด้านการออกที่เป็นสากลและเป็นธรรม (Universal design)
4. การจัดการเรียนการสอนตามข้อ 3 ในสถานศึกษาต่างๆ
5. ศูนย์ส่งเสริม สาธิตการให้บริการตามข้อ 3
6. กลไกการติดตามกำกับดูแลและตรวจสอบการดำเนินการตามข้อ 3

ตัวชี้วัด คือ ระดับความสำเร็จและจำนวนใน 6 เรื่อง ได้แก่

1. นโยบาย เรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรค และการผลักดันสู่การปฏิบัติ
2. กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับที่ได้รับการพัฒนาในเรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมที่

ปราศจากอุปสรรค

3. องค์ความรู้ด้านการออกแบบที่เป็นสากลและเป็นธรรม เพื่อให้คนพิการเข้าถึงบริการและข้อมูลข่าวสารโดยปราศจากอุปสรรค
4. สถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนตามข้อ 3
5. ศูนย์ส่งเสริมและศูนย์สาธิตตามข้อ 3
6. กลไกการ ติดตาม กำกับ ดูแล ตรวจสอบการดำเนินการตามข้อ 3 (รายละเอียดของแผนงาน

ตามรายยุทธศาสตร์ในภาคผนวกที่ 2)

2.1.3 การติดตามประเมินผลแผน

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 กำหนดให้มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานทราบถึงความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดระยะเวลาตามแผน เพื่อดำเนินการให้มีความเหมาะสมและทันต่อสถานการณ์ต่อไป

แนวทางการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกำหนดไว้ ดังนี้

- 1) การประเมินเป้าหมายรวมของแผน
- 2) การประเมินการบรรลุเป้าประสงค์ของแผน
- 3) การติดตามประเมินผลระดับยุทธศาสตร์
- 4) การติดตามประเมินผลระดับแผนงาน โครงการ กิจกรรม ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในการดำเนินงาน เป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินตนเอง ตามแผนงาน โครงการกิจกรรม
- 5) จัดให้มีการติดตามประเมินผลในระยะครึ่งแผนและสิ้นสุดแผนทั้งประเด็นความก้าวหน้าของแผน และผลลัพธ์ เพื่อทบทวนหรือปรับทิศทาง โดยคณะกรรมการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 ในคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดให้มีการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 (ระหว่าง ปี พ.ศ.2550-2551) ตามแนวทางใน

ข้อ 1, ข้อ 2, ข้อ 3, และข้อ 4 ซึ่งพบว่า ที่ผ่านมามีหน่วยงานที่ดำเนินการด้านคนพิการอย่างชัดเจน เพียง 3 หน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และ กระทรวงสาธารณสุขหน่วยงานที่เหลือมีการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ตามแผนบ้างแต่ยังไม่ครบถ้วนชัดเจน และมีการจัดสรรงบประมาณในการทำโครงการ/กิจกรรมในยุทธศาสตร์ที่ 1 การบริหารจัดการระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการมากที่สุด ขณะที่การจัดสรรงบประมาณสำหรับการส่งเสริม สนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรด้านคนพิการและเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ในยุทธศาสตร์ที่ 2 น้อยที่สุด ในช่วงต่อไปควรให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรคนพิการและเครือข่าย และหน่วยงานที่ยังมีการดำเนินงานไม่ชัดเจน รวมทั้งกระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการเพื่อให้คนพิการได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากขึ้น

สำหรับการศึกษารั้งนี้เป็นการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 ในระยะครึ่งแผนตามแนวทางในข้อ 5 ซึ่งเป็นงานต่อเนื่องจากการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 (ระหว่างปี พ.ศ.2550-2551) ที่สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ดำเนินการมาแล้ว แต่การศึกษารั้งนี้ นอกจากจะประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของแผนแล้วยังเป็นการประเมินตัวชี้วัดในรายละเอียดด้วย

2.2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550-2554 และการศึกษาสถานการณ์คนพิการ พ.ศ.2552 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการพิทักษ์สิทธิและการเสริมพลัง แนวคิดการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย มีขึ้นในยุคสมัยที่นายชวน หลีกภัย ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี โดยประกาศใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมสิทธิของคนพิการเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ.2541 สาระสำคัญของปฏิญญาระบุถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของคนพิการ ที่ต้องได้รับความคุ้มครองในฐานะพลเมืองไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และมีสิทธิต่างๆ ตามที่ระบุไว้ภายใต้ปฏิญญาลฉบับนี้ โดยไม่มีข้อยกเว้นใดๆ และโดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา การเมือง ภาษา ถิ่นกำเนิด เพศ อายุ หรือสถานะอื่นใด ระบุดังสิทธิของคนพิการในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การมีสิทธิเข้าร่วมในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย และแผนงานทุกด้านที่เกี่ยวกับคนพิการทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น สิทธิที่จะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาตั้งแต่แรกเกิดและแรกเริ่มที่พบความพิการ รวมทั้งผู้ปกครองและครอบครัวของคนพิการต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐในทุกด้านเพื่อให้สามารถฟื้นฟูสมรรถภาพและ

บุคคล สิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพในทุกระดับ ทุกรูปแบบของการจัดการศึกษา ตามความต้องการของคนพิการอย่างเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป ทั้งการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียนและ การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยไม่มีการจำกัด กีดกัน เลือกว่าเลือกเว้นใดๆ สิทธิและโอกาสที่จะได้รับการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ การฝึกอาชีพ การประกอบอาชีพทุกประเภท ได้รับการจ้างหรือ ว่างจ้างเข้าทำงานตามความต้องการและความสามารถ โดยรับค่าตอบแทนและสวัสดิการ ได้รับ ความก้าวหน้า รวมทั้งได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน โดยไม่มีการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติ สิทธิ ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากการถูกคุกคามทางเพศ ทำร้ายร่างกายและจิตใจ กักขัง เอาผิดเอาเปรียบ หรือการแสวงหาประโยชน์ใดๆ จากความพิการ ทั้งนี้ให้ได้รับความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป สิทธิอยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชนของตนและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ใน กิจกรรมของครอบครัว ชุมชนและสังคม สิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก บริการและความ ช่วยเหลืออื่นจากรัฐ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป สิทธิได้รับการ เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ครอบครัว ชุมชน สังคม ได้รับรู้และเข้าใจคนพิการในทางที่สร้างสรรค์ โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิ ศักยภาพและความสามารถ รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ของคนพิการ สิทธิ ได้รับและเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของคนพิการ ทั้งนี้ต้องได้รับการ สนับสนุนให้มีสื่อ ทุกประเภทที่เหมาะสมกับความพิการ รวมทั้งต้องจัดให้มีล่ามภาษามือ อักษร วรรณะ สื่ออิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์พิเศษอื่นๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ปฏิญาณได้เน้นย้ำให้ คนพิการ และครอบครัว ชุมชน สังคม มีสิทธิได้รับและเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร เพื่อทราบถึงสิทธิอันระบุไว้ใน ปฏิญาณฉบับนี้โดยทั่วถึง โดยที่รัฐต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติตามพันธะสัญญาที่เกี่ยวข้องกับคน พิการ ซึ่งได้ลงนามหรือตกลงร่วมกันในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

จะเห็นได้ว่าปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของคน พิการอย่างเต็มที่ โดยคนพิการต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติเนื่องจากความพิการ ต้องได้รับการส่งเสริมใน การเข้าถึงสิทธิและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เต็มศักยภาพที่มีอยู่ โดยรัฐต้องให้ความสำคัญ และต้อง สร้างหลักประกันให้คนพิการได้รับสิทธิดังกล่าวอย่างทั่วถึง

2.2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิด “การมีส่วนร่วม” ได้ถูกอธิบายในหลายมิติทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก ความหมายใน เชิงกว้างซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ใช่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “คือการให้ประชาชนเข้ามาร่วมโครงการพัฒนาของภาครัฐ” ซึ่งมักจะเริ่มจากการมารับทราบที่รัฐ หรือหน่วยงานของรัฐมีโครงการพัฒนาอะไร ประชาชนต้องทำอะไร และจะได้รับประโยชน์อะไร การให้ความหมายอย่างกว้างๆ เช่นนี้ ประชาชนเป็นเพียง “ตัวประกอบ” รัฐหรือข้าราชการยังคงเป็น “พระเอก” ที่เป็นผู้กำหนดทิศทางหรือความเป็นไปของการพัฒนา ประชาชนมีหน้าที่มารับทราบและ เข้าร่วมคามติศทางที่รัฐคิด และวางแผนไว้เรียบร้อยแล้ว

ส่วนความหมายในเชิงลึก การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการที่ประชาชนเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในการพัฒนาประชาชนจะต้องร่วมตั้งแต่ คิด ตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการ ติดตาม ประเมินผลและร่วมรับประโยชน์ การให้ความหมายดังกล่าวจะทำให้ประชาชนมิใช่ “ตัวประกอบ” แต่มีสถานภาพ มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับภาครัฐที่จะร่วมขับเคลื่อนสังคม และประเทศชาติให้เป็นที่ไปในทิศทางที่ปรารถนาร่วมกัน

International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ
2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ
3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการกำหนดนโยบาย
4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

ในภาคราชการ การส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไข และเป็นคุณแฉดออกสำคัญของความสำเร็จของการพัฒนาระบบราชการให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน และเอื้อต่อประโยชน์สุขของประชาชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุน และส่งเสริมให้ระบบราชการมีพลังในการพัฒนาประเทศอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาระบบราชการยุคใหม่ที่เป็นราชการระบบเปิด

Cohen & Uphoff (1980) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) (2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) (3) การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ (Benefit) (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมมากรัฐบาลก็มีอำนาจน้อยลง ในทางกลับกันถ้าประชาชนมีส่วนร่วมน้อย รัฐบาลก็จะมีอำนาจมาก แต่เป็นอำนาจที่ไม่มั่นคง จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับระดับการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวน ประชาชนที่เข้าร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่ (1) ระดับการให้ข้อมูล

(2) ระดับการเปิดรับฟังความคิดเห็น (3) ระดับการปรึกษาหารือ (4) ระดับการวางแผนร่วมกัน (5) ระดับการร่วมปฏิบัติ (6) ระดับร่วมติดตามตรวจสอบ (7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย ช่วยส่งเสริมธรรมาภิบาล ช่วยให้การบริหารงานมีความ โปร่งใส นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง รวมทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนจะได้รับการตอบสนอง แนวคิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ โดยตรง กับแนวคิดครั้งนี้เพราะต้องการประเมินว่าหน่วยงานของรัฐและองค์กรของคณพิการมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการฉบับที่ 3 หรือ ไม่ เพียงใด

2.2.3 แนวคิดการพิทักษ์สิทธิและการเสริมพลัง

แนวคิดเรื่องการเสริมพลัง (Empowerment) เป็นแนวคิดที่มีจุดเริ่มต้นจากการมุ่งเน้นการส่งเสริมสตรีที่ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นผู้ขอมงานต่อการถูกกดขี่ถูกเอารัดเอาเปรียบให้มีพลัง มีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะต่อสู้ เรียกร้องสิทธิต่างๆ แนวคิดนี้เริ่มในประเทศอุตสาหกรรมและถูกนำมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา ละตินอเมริกา ออฟริกา และเอเชีย โดยไม่เพียงแต่กระตุ้นจิตสำนึกของกลุ่มสตรีเท่านั้น แต่ได้นำไปใช้ในการกระตุ้นจิตสำนึกของคณจน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมให้มีพลังในการเรียกร้องสิทธิ รวมทั้งการรวมพลังกันสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ปรารถนาาร่วมกันด้วย

ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ในแวดวงของนักวิชาการด้านมานุษยวิทยา สังคมวิทยา การพัฒนาสังคมและสังคมสงเคราะห์ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการเสริมพลังมากขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากงานของนักวิจัย และนักวิชาการตะวันตกหลายท่าน เช่น

Shetty, S.(1991) กล่าวว่า การเสริมพลังไม่ได้มีความหมายเดียว มีการเสนอกรอบการวิเคราะห์และคำจำกัดความของการเสริมพลังแบบองค์รวมจากประสบการณ์ที่ช่วยประเมินผลโครงการพัฒนาว่า การเสริมพลังไม่สอดคล้องกับวงจรของการพัฒนาแบบเก่า และเห็นว่า การเสริมพลังมีลักษณะที่เน้นการทำให้เกิดประชาธิปไตย และความมั่นคง (Democratization and Sustainability) การสร้างความแตกต่างระหว่างการเสริมพลังในระดับกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างระหว่างการเสริมพลังจากภายในและจากภายนอก และระหว่างปัจเจกกับครัวเรือน Shetty เสนอวิธีการมีส่วนร่วมในการประเมินการเสริมพลังในโครงการพัฒนาและวิพากษ์นักพัฒนาที่ไม่ยอมปล่อยวางอำนาจในการควบคุมโครงการพัฒนาหลายโครงการ

Friedmann, F (1992) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเสริมพลังว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเลือกในการพัฒนา การวิเคราะห์ของ Friedmann เน้นไปที่ศักยภาพของครัวเรือนใน 3 ประเด็น คือ (1) พลังทางสังคม (Social Power)ในเรื่องของข้อมูล ความรู้ ทักษะ ทรัพยากรทางการเงิน และการมีส่วนร่วมในองค์กรทางสังคม (2) อำนาจทางการเมือง (Political Power) ในเรื่องของการเข้าถึงการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อชีวิตในอนาคตของเขา ไม่ว่าจะโดยการลงคะแนนเสียง หรือโดยการ

รวมกลุ่มและ (3) อำนาจทางกายภาพ (Psychological Power) ในเรื่องของศักยภาพของปัจเจกบุคคล หรือความเชื่อมั่นตนเอง เขาย้ำว่าพลังอำนาจแบบที่ 3 เป็นผลลัพธ์ของการมีพลังอำนาจ 2 แบบแรก ทางเลือกการพัฒนาที่เขาเสนอคือการเสริมพลังให้กับครัวเรือน และสมาชิกของครัวเรือนทั้ง 3 ประเด็น

Narayan, Deepa (2003) นักวิจัยอาวุโสของธนาคารโลกใช้องค์ความรู้จากการทำวิจัยเรื่อง "Voices of The Poor" ให้คำจำกัดความของการเสริมพลังว่า คือการเพิ่มทุนทรัพย์สินและสมรรถนะของคนจนในการมีส่วนร่วม การเจรจา การมีอิทธิพล การควบคุม และการตรวจสอบสถาบันที่มีผลกระทบต่อชีวิตของคนจน Narayan เห็นว่าคนจนควรจะได้รับเสริมพลังมากยิ่งขึ้น โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

(1) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ (Accessibility) การเข้าถึงข้อมูลด้านการสนับสนุนเงินทุน การผลิต การตลาด กฎระเบียบ และสิทธิที่จะได้รับการบริการขั้นพื้นฐาน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศมักจะเป็นอุปสรรคที่ทำให้คนจนเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ

(2) การมีส่วนร่วม (Participation) ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบที่จะทำให้คนจนมีพื้นที่เข้าไปแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งระดับท้องถิ่น และระดับชาติ การจัดสรรงบประมาณ และการบริการขั้นพื้นฐาน

(3) ความรับผิดชอบ (Accountability) ข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชน ต้องสามารถตอบคำถามหรือแสดงความโปร่งใสในการบริหารนโยบายและงบประมาณเพื่อคนจนได้โดยปราศจากข้อสงสัย รัฐบาลหรือบริษัทเอกชนที่มารับงานต้องมีระบบการตรวจสอบภายในและต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชน

(4) การรวมกลุ่ม การเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่น (Local Organization) ในการระดมทรัพยากรเพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน การรวมกลุ่มกันในชุมชนจะทำให้เสียงของคนจนในการเรียกร้องต่างๆ ดังขึ้นและได้รับความสนใจจากภาครัฐมากขึ้น Narayan ยังได้เสนออีกว่า การเสริมพลังนอกจากเริ่มจากข้างล่าง (Bottom up) แล้ว ต้องมีการหนุนเสริมจากข้างบน (Top down) การหนุนเสริมจากข้างบนคือการปรับปรุงสถาบันที่เป็นทางการ (Formal Institutions) ได้แก่ กฎหมาย และองค์การของรัฐ รวมทั้งสถาบันที่ไม่เป็นทางการ (Informal Institutions) ได้แก่วัฒนธรรม ค่านิยม ให้เอื้อต่อการเสริมพลังด้วย

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการเสริมพลังและประสบการณ์ของประเทศกำลังพัฒนาในการแก้ปัญหาความยากจนสรุปได้ว่า การใช้กลยุทธ์เสริมพลังคนจนเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาอีกแบบหนึ่งซึ่งจะต้องดำเนินการหลายรูปแบบ สิ่งที่สำคัญของการเสริมพลังคนจนคือการเสริมพลังจากภายใน (power from Within) หรือการเสริมจิตวิญญาณให้เข้มแข็ง (Spiritual Strength) ทำให้เกิดยอมรับและเคารพตนเอง (Self-Acceptance and Self-Respect) เชื่อมั่นตนเองว่ามีศักยภาพในการ

แต่ปัญหาที่คนเผชิญอยู่ พลังของคนจะเกิดขึ้นได้โดยการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการ
กำหนดนโยบาย และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องคือ การเสริมพลังเป็น “กระบวนการ” ที่ต้องใช้เวลาในการทำให้คน
เกิดความตระหนักในศักยภาพของตน เกิดการพัฒนาทักษะในการควบคุมวิถีชีวิตของตน รวมทั้งเกิด
การตระหนักถึงการสร้างพลัง โดยการรวมกลุ่ม รัฐหรือองค์กรภาคประชาสังคมควรมีบทบาทในการ
เป็นผู้ช่วย หรือผู้อำนวยการความสะดวกให้มีการเสริมพลังให้กับประชาชนมากกว่าการแสดงบทบาทเป็น
ผู้ปรารถนาดี คิดแทน และทำแทนประชาชนในทุกๆ เรื่องซึ่งเป็นการทำลายศักยภาพของประชาชน
มากกว่า

แนวความคิดการเสริมพลังเกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคน
พิการฉบับที่ 3 ในด้านการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ แผนงาน และมาตรการต่างๆ ตลอดจนการดำเนินงาน
ของหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรของคนพิการว่า ได้มีการตระหนักถึงการเสริมพลังให้ผู้พิการและ
องค์กรคนพิการ หรือไม่ อย่างไร

2.2.4 แนวคิดการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ

การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ (Independent Living) จัดเป็นส่วนหนึ่งที่บ่งชี้ความมี
คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของคนพิการ องค์กรยูเนสโกสรุปความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า
คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจ (มีความสุข ความพอใจ) ต่อองค์ประกอบต่างๆ ของ
ชีวิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล นอกจากนี้ นักวิชาการ ได้ศึกษาความหมายของคุณภาพ
ชีวิตไว้มากมาย และกล่าวโดยสรุปความหมายของคุณภาพชีวิตคือ สภาพการดำรงชีวิตที่สามารถ
ตอบสนองความต้องการตนเองได้อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ อยู่ในกรอบและระเบียบแบบแผน
วัฒนธรรมที่ดีงาม ตามมาตรฐานที่ยอมรับของสังคมทั่วไปและพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง ให้เหมาะสม
ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือการมีชีวิตที่มีความสุข โดยคำว่าสุขตามพจนานุกรม หมายถึง
ความสบายหรือความสำราญ โดยความสุขนั้น ต้องมีทั้งกายและใจ ที่มีความสัมพันธ์กัน ไม่อาจแยก
ขาดจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นการมีชีวิตที่มีความสุข หมายถึงทั้งสุขทางกาย สุขทางใจ
หรือแม้กระทั่งสุขทางจิตวิญญาณ (Spiritual)

คุณภาพชีวิตของคนพิการ จึงอาจหมายถึง การดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสม ตามสภาพความ
จำเป็นพื้นฐานในสังคม ซึ่งสนองต่อความต้องการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ที่ก่อให้เกิด
ความสุข รวมถึงความสามารถในการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ (Independent Living) อย่างมี
ความสุขในสังคม

การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ (Independent Living ; IL) ไม่ได้หมายความว่าคนพิการ
เหล่านี้ต้องทำทุกอย่างด้วยตนเอง ปราศจากความช่วยเหลือ หรือต้องแยกตัวออกไปอยู่โดดเดี่ยวตาม
ลำพัง ไม่ควรถูกแปลตรงๆ ว่าเป็นการมีชีวิตด้วยตัวของตัวเอง ไม่พึ่งพาคนอื่น มีงานทำ มีรายได้เป็น
ของตัวเองเท่านั้น แต่การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ ที่สำคัญหมายความถึง คนพิการสามารถ

ตัดสินใจเรื่องในชีวิตของคนด้วยตัวเอง (Self-Determination) มีสิทธิและโอกาสเลือกหนทางปฏิบัติเอง มีอิสระ เสรีที่จะประสบความสำเร็จล้มเหลว หรือเรียนรู้จากความผิดพลาด เช่นเดียวกับคนทั่วไป หากจะมีข้อจำกัดก็เป็นข้อจำกัดเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป เช่นกฎเกณฑ์ทางสังคม ดินฟ้าอากาศเป็นต้น การดำรงชีวิตอิสระไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องท้าทายสำหรับคนพิการที่มีความต้องการในการพัฒนาตนเองพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยที่สุด คนพิการส่วนใหญ่ยินดีและพอใจที่จะพึ่งพาคู่ด้วยตนเองให้มากที่สุด ดีกว่าคอยแต่จะพึ่งพาผู้อื่น และขาดโอกาสไม่สามารถพึ่งพาทำตามความฝันของตัวเองได้

ความช่วยเหลือที่จะให้แก่คนพิการต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการของคนพิการไม่ใช่ ผู้ช่วยเหลือคิดเอาเอง อันจะทำให้คนพิการสามารถตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ นั่นคือคุณค่าของความเป็นมนุษย์หรือคุณภาพชีวิตนั่นเอง

การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ เกิดจากความคับข้องใจของคนพิการ เริ่มจากคนพิการที่มีสภาพความพิการรุนแรง บางครั้งยากที่จะอธิบายให้คน ไม่พิการหรือแม้แต่คนที่มีความพิการน้อยให้เข้าใจได้โดยง่าย แนวคิดนี้ได้มีการพัฒนาและแปรเปลี่ยนมาเป็นความคิดตลอดจนมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยได้มีการก่อตั้งศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการเป็นแห่งแรกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ.2515 ที่เบอร์เลย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย และในปี พ.ศ.2521 ได้มีการเคลื่อนไหวกระจายไปทั่วประเทศ มีการออกกฎหมายให้การสนับสนุนการเงินเพื่อก่อตั้งศูนย์การดำรงชีวิตอิสระ ปัจจุบันประเทศสหรัฐอเมริกามีศูนย์การดำรงชีวิตอิสระในทุกรัฐและดินแดนที่คราครอง

ปี ค.ศ.1980 คนพิการในญี่ปุ่นได้เริ่มรู้จักแนวคิดนี้ ซึ่งถือเป็นประเทศแรกในแถบเอเชีย ที่นำเอาความคิดนี้มาทำเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง จนคนพิการในญี่ปุ่นมีสภาพความเป็นอยู่และสภาพทางสังคมที่ดีขึ้น คนพิการไม่มีความรู้สึกด้อยค่าในสังคม ในประเทศญี่ปุ่น การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการเป็นทั้ง ปรัชญา (Philosophy) แนวคิด (Concept) และการปฏิบัติ (Practice) มีศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการเป็นพาหะขับเคลื่อน ทำทั้งงานให้บริการและงานเกี่ยวกับสิทธิคนพิการไปในเวลาเดียวกันมีลักษณะสำคัญคือเป็นรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนและควบคุมโดยคนพิการ ซึ่งเป็นผู้ใช้บริการ มีบริการที่กระจัดกระจายสู่คนพิการทุกประเภท ผู้ใช้บริการกำหนดเป้าหมายการบริการด้วยตนเอง ประเทศญี่ปุ่นพยายามเผยแพร่แนวความคิดนี้ไปยังประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชียด้วยกันรวมทั้งประเทศไทย

การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการในประเทศไทย เริ่มเป็นที่รู้จักครั้งแรกในปี พ.ศ.2545 โดยอาจารย์สุภรธรรม มงคลสวัสดิ์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนอาชีวะพระมหาไถ่ เป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง โดยเริ่มจากการจัดอบรมเรื่องการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของประเทศญี่ปุ่น หรือ JICA เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับคนพิการไทย โดยให้การอบรมผู้นำคนพิการระดับท้องถิ่น เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิดและทักษะของการดำรงชีวิตอิสระ ผลจากการอบรมครั้งนี้ก่อให้เกิดศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ หรือ Independent Living Centers ; ILC มี 3 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ นนทบุรี

นครปฐมและชลบุรี โดยองค์การคนพิการ 3 จังหวัด ได้ร่วมกันลงความเห็นความหมายของการดำรงชีวิตอิสระไว้ว่า การที่คนพิการสามารถกำหนดแนวทางการดำรงชีวิตของตนเองได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่ขึ้นอยู่กับความพิการว่ารุนแรงมากน้อยเพียงไร ทั้งนี้อาศัยบริการความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นกรณีคนพิการรุนแรงจนไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จำเป็นต้อง ได้รับการช่วยเหลือส่วนตัว

2.2.5 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2548) ได้ตั้งเคราะห์ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวคิดทฤษฎีในประเทศและต่างประเทศไว้ ดังนี้ ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีตลอดจนได้รับ โอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเองประกอบ ด้วยความมั่นคงของมนุษย์ 10 มิติ ดังนี้

1. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านการมีงานทำและรายได้ ประกอบด้วย 1) การได้ทำงานที่มีมั่นคงและมีความสุขหรือพอใจในงาน 2) มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว 3) มีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคต 4) ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลผลิต
2. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ประกอบด้วย 1) ความรักใคร่ปรองดอง 2) ความรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ 3) การเคารพในเกียรติซึ่งกันและกัน 4) การไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ
3. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัย ประกอบด้วย 1) การมีสุขภาพกายดี 2) การมีสุขภาพจิตดี 3) การมีหลักประกันสุขภาพอนามัยอย่างเท่าเทียมและพอเพียง 4) ประชากรไม่ประพฤตินឹងต่อการเจ็บป่วยทางกายและทางจิต 5) การปฏิบัติตนที่มีส่วนส่งเสริมสุขภาพกายและจิต
4. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา ประกอบด้วย 1) ประชากรได้รับ โอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน 2) การมีการศึกษาพอเพียงแก่การยังชีพ 3) การได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
5. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินส่วนบุคคล ประกอบด้วย 1) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายร่างกาย 2) ความรู้ที่ปลอดภัยจากการประทุษร้าย 3) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
6. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) เพิ่มระดับการมีสิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐาน 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน โดยเฉพาะน้ำสะอาดอย่างทั่วถึง 3) สิ่งแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษทางเสียง กลิ่น ฝุ่น คิววัน

7. มิตិความมั่นคงของมนุษย์ด้านสิทธิและความเป็นธรรมประกอบด้วย 1) การปลอดจากการถูก ละเมิดและเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ 2) มีหลักประกันและการคุ้มครองด้านสิทธิ 3) กลไกที่แก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้านสิทธิภาพและเป็นธรรม

8. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) มีเวลาพักผ่อนที่พอเพียง ปลอดจากภารกิจ 2) ใช้เวลาติดตามข่าวสารทางสังคมและวัฒนธรรม 3) มีเวลาในการทำจิตใจให้สงบ 4) มีส่วนในการปฏิบัติศาสนกิจ 5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสังคมและชุมชน

9. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย 1) การมีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ 2) ระบบบริการสังคมที่ให้การคุ้มครองและเข้าถึงในเวลาอันรวดเร็ว 3) ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิตและความสุขในชีวิต

10. มิติความมั่นคงของมนุษย์ด้านการเมือง โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการเลือกตั้งอย่าง บริสุทธิ์ในทุกระดับ 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองและการรวมกลุ่มทางการเมือง 3) ส่งเสริมการติดตามข่าวสารทางการเมืองของประชากร 4) สร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้และมีความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น ควรจะได้นำไปใช้ในการปรับปรุงแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับต่อไป ให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น